

Het zou van groot belang zijn een nadere studie van dit onderwerp in zijn totaal aspect te maken, en plannen te ontwerpen voor maatregelen, die aansluitende bij de aanvankelijke noodmaatregelen, geleidelijk aansturen op het bereiken van een geordend economisch stelsel. Ook dit zal een taak zijn voor het "Studiecentrum", waarbij, indien men op de problemen goed ingaat, de samenwerking van alle drie secties noodzakelijk zal zijn.

10. In verband met hetgeen hiervoor in § 3 ter sprake was gebracht, dient men zich nu echter de vraag te stellen: hoe zullen dergelijke hervormingsmaatregelen worden opgenomen door de bevolking?

Het is zeker dat grote aantallen mensen, uit heel verschillende sociale kringen, de noodzakelijkheid erkennen van een ver gaande economische ordening en bereid zullen worden gevonden mede te werken tot het nastreven daarvan. Men mag aannemen dat zij daarbij ook volkomen bereid zullen zijn die moeilijkheden te dragen, welke dit streven mede zal brengen. Om op hun blijvende medewerking te kunnen rekenen is nodig dat de plannen verstandig zijn en zorgvuldig uitgewerkt, dat zij van een ruime toekomstvisie getuigen, en dat alle moeite wordt besteed om ze ook goed ten uitvoer te brengen. Dat onder de hand in de plannen telkens veranderingen zullen moeten komen, is niet te vermijden; men kan lang niet alles voorzien, en is bovendien gebonden door internationale verhoudingen, die allerlei verrassingen kunnen voortbrengen.

Nodig is voorts een goede bekendmaking, door middel van geschriften enerzijds dienende voor serieuze studie, anderzijds - meer voor het grote publiek bestemd - als algemene uiteenzettingen. Propaganda door middel van radiovoordrachten en door films moet daarbij aansluiten. Men moet behulp hiervan streven naar het bijbrengen van een bewustzijn dat men zich moet instellen op een toekomst, d.w.z. niet op de quasi-statische toekomst die vroeger de horizon van onze gedachten vormde, doch op een zich ontwikkelende wereld die wij trachten in te richten met het oog op onze kinderen. Het zal nodig zijn hiertoe ook de medewerking te zoeken van het onderwijs.

Desondanks is te rekenen met zeer vele mensen, die zich niet in geestdrift zullen laten brengen, doch die juist de moeilijkheden en spanningen als een min of meer sterke druk zullen voelen. Dat de noodzakelijke maatregelen zeer veel aan banden zullen leggen, valt niet te ontkennen, en de omstandigheid dat zij wellicht vele jaren zullen blijven bestaan vermeerdert de druk: 10 of 15 jaar betekent voor tal van mensen de afloop van hun werkzaam leven. De belemmeringen zullen in vele opzichten juist drukken op de mensen van ondernemend karakter - het gaat er tenslotte toch om de ondernemingen in een zeker verband, en dus in een zeker gareel te brengen. Men

dient hiermede terdege rekening te houden, mits men het doel niet zover uit het gezicht laat gaan, dat men toch op de oude ongebondenheid en instabiliteit zou terugkomen.

Het meest wenselijk zou het zijn wanneer de ombouw naar een nieuwe economische organisatie zou kunnen plaats vinden in een tempo, waarin ook een nieuwe generatie van mensen verscheen, die dan door passend onderricht op de nieuwe verhoudingen zouden kunnen zijn voorbereid. Een dergelijke vorm van omschakeling laat zich echter niet bereiken; zij kost nl. te veel tijd in vergelijking met het tempo der internationale veranderingen, waarbij de toestand in het binnenland zich moet aanpassen; terwijl zij anderzijds tengevolge van de grote tijdruimte ook te veel speelruimte laat aan allerlei tegenkrachten, aan verlopen van de grondgedachte, enz.

Internationale momenten, zowel in de vorm van politieke en economische verhoudingen tussen de verschillende regeringen, als in de vorm van groeiende overtuigingen/bewegingen, moeten in dit opzicht een belangrijke invloed uitoefenen. Wij mogen echter niet voorbijzien dat alle omstandigheden er toe kunnen bijdragen, dat het doorvoeren der economische hervormingen strijd kan meebrengen, waarvan de omvang en de diepte zou kunnen tegenvallen. Wil men echter deze strijd ontwijken door meer "vrijheid" te laten, dan betekent dit voor grote mensenmassa's jarenlange werkeloosheid met al de daaraan verbonden ellende.

Nu in de voorgaande bladzijden een aantal vraagstukken van uit algemene gezichtspunten zijn besproken, mogen nog de volgende opmerkingen worden gemaakt ten aanzien van verschillende details.

11. De voorziening in de behoefte aan levensmiddelen.

Er is reeds op gewezen hoe de distributie en de prijsbeheersing een functie kunnen vervullen bij de omschakeling op nieuwe economische verhoudingen. Zij moeten dus niet uitsluitend worden gezien als een crisisbedrijf, dat men dient te liquideren zodra dit maar enigszins mogelijk wordt. De gedachte dat op de duur een bepaald standaard (minimum) levensonderhoud aan iedereen gegarandeerd moet zijn, dient niet losgelaten te worden. Het spreekt echter vanzelf, dat hieraan ook grote sociologische problemen vastzitten; enerzijds krijgt men te doen met de vraag in hoeverre hieraan ook verplichtingen vastzitten voor de opgroeiende jonge mensen; anderzijds komt men op een soort van gezinsloon, waarvan de grootte zich richt naar het aantal leden van het gezin, zodat men raakt aan kwesties van bevolkingspolitiek. Men zal er voor moeten waken dat in de loonregeling ~~niet~~ een onevenredige premie is gelegen voor grote gezinnen in milieus waar de waarborgen voor goede opvoeding ontbreken. Het gehele probleem van de toename der bevolking, dat ook op tal van andere kwesties zijn invloeden uitoefent, met name bij de plannen voor het gebruik van de bodem en voor de woningbouw, dient afzonderlijk

in studie te worden genomen.

Verder sluit zich hierbij aan het probleem van de volksvoeding. Met dit probleem houden zich reeds verschillende lichamen bezig; er moge daarom worden volstaan met te verwijzen naar het Centraal Instituut voor Voedingsonderzoek te Utrecht van de Organisatie voor T.N.O. (Toegepast Natuurwetenschappelijk onderzoek).

Waar de regeling van het herstel- en opruimingswerk wellicht grote verplaatsingen van arbeiders zal vragen, is het van belang te overwegen in hoeverre door het inrichten van goede en niet dure volksrestaurants kan worden tegemoet gekomen aan de behoeften van mannen en vrouwen die hun werk ver van huis hebben, of door andere omstandigheden niet zelf hun maaltijden kunnen verzorgen. De inrichting van dergelijke restaurants biedt een ruim terrein voor de ontplooiing van particulier initiatief, waarbij echter een goede coordinatie nodig zal zijn. Ook hier echter raakt men aan sociologische problemen, waarvan invloed uitgaat op het gezinsleven.

12. De voorziening met woningruimte en met localiteiten voor in het maatschappelijk leven werkende instellingen.

De problemen van woonruimte, enz. zijn te onderscheiden in die, welke om onmiddellijke voorziening vragen, en degene welke op de verdere ontwikkeling betrekking hebben.

Zowel tengevolge van verwoestingen door bombardementen en derg. als door handelingen van de bezetting zijn grote aantallen van woningen en gebouwen vernield, afgebroken of anderszins onbruikbaar gemaakt, terwijl tal van personen en instellingen uit hun normale plaatsen van vestiging zijn verdreven. Er is tengevolge gebrek aan woonruimte, aan ruimte voor ziekenhuizen, voor gestichten (zowel voor de verzorging van oude of invalide personen, als voor het onderbrengen van jeugdige personen die wegens wangedrag uit de maatschappij moeten worden genomen); voorts zal de nieuwe regering verschillende van haar departementen en bureau's weer willen verplaatsen*); waarschijnlijk moet ook voor allerlei nieuwe organisaties bureau-ruimte worden gevonden. Hierbij sluiten

*) Het is niet zeker dat alle regeringsbureau's weer naar den Haag zullen terugkeren; bij verschillende instellingen schijnt neiging te bestaan aan Utrecht de voorkeur te geven. De gelegenheid om een geschikte groepering te overwegen is thans in ieder geval aanwezig.

nog aan de problemen van terugkeer van geëvacueerden en van de repatriatie der naar het buitenland gevoerden. Van vrije terugkeer zonder meer zal geen sprake kunnen zijn; de regering zal hier regels moeten stellen, en er zal met vestigingsvergunningen (of verboden) moeten worden gewerkt. - Terugkeer naar het vaderland van de naar het buitenland gevoerden zal bovendien internationaal overleg vereisen, al was het alleen maar met het oog op de vervoersmogelijkheden. Men zal waarschijnlijk het beste kunnen beginnen met brigades van medische en andere verzorgers (sters) uit te zenden naar die plaatsen, waar zich nederlandse mensen bevinden, opdat hun alvast daarginds hulp kan worden verstrekt.

Er is derhalve te rekenen met de mogelijkheid dat overgegaan moet worden tot beslag leggen op beschikbare verblijfsruimte en tot distributie van woonruimte. Over deze materie bestaat een uitvoerig rapport van de Commissie "Richtlijnen toekomstige woningpolitiek" van het Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw. Voor de problemen en de mogelijkheden van de omvangrijke nieuwbouw, welke ter hand moet worden genomen zodra de materiaal- en transportpositie dit zal veroorloven, zij hier voorlopig volstaan met te verwijzen naar uitvoerige rapporten van de Commissie van het Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw, en van een Studiegroep van Architecten onder leiding van Ir. van Tyen. Men krijgt hierbij voorts te doen met de vraagstukken van bodemverdeling, welke behandeld worden door de Dienst van het Nationale Plan, en met kwesties van bevolkingspolitiek. O.m. speelt daarbij een rol de invloed van het woningtype op het gezinsleven.

13. De verzorging van de gezondheidstoestand.

Daar dit onderwerp op een speciaal terrein komt, dat door deskundigen moet worden behandeld en door zijn karakter althans voorlopig ook buiten het werkgebied van het "Studiecentrum" valt, moge volstaan worden met er op te wijzen dat men ook hier te doen heeft met twee groepen van problemen: (a) het opvangen van de nawerking van de oorlogstoestand (gevolgen van ondervoeding; van onvoldoende medische en ziekenhuisverzorging; van het verblijf der bezetting hier; van het verblijf van grote aantallen personen in het buitenland onder veelal ongunstige hygiënische voorwaarden; en de mogelijkheid van het onverwacht opkomen van nieuwe epidemieën); (b) het ontwerpen van regelingen welke de permanente gezondheid der bevolking waarborgen. Naar vernomen is moeten hiervoor reeds verstrekkende plannen bestaan.

Gewezen moge ook worden op de Organisatie T.N.O. voor de Volksgezondheid.

11. Het onder toezicht houden en weder in het spoor brengen van op verkeerde wegen geraakte personen, vooral onder de jeugd.

Kwesties van juridische maatregelen te nemen tegen bepaalde personen op grond van handelingen verricht gedurende de bezettingsperiode blijven hier geheel buiten beschouwing. Daarentegen moge aandacht worden gegeven aan de volgende vraagstukken: (a) het opvangen van de gevolgen der oorlogsjaren, door het toepassen van heropvoedingsmaatregelen op de in deze jaren verwaarloosde, ontspoorde en tot misdaad vervallen jeugdige personen;

(b) het blijvende probleem van de behandeling van personen die zich, om welke reden dan ook, maatschappelijk niet staande kunnen houden en daardoor voor zich zelf en voor anderen gevaar opleveren.

De behartiging van deze problemen zal de instelling nodig maken van een centraal gezag, dat met ingrijpende bevoegdheid is bekleed om de reeds bestaande, doch versnipperd werkende organisaties op dit gebied samen te vatten, en om op een grondslag van algemeen aanvaarde zakelijke gezichtspunten een reorganisatie ter hand te nemen van de jeugdbescherming en van het tucht- en opvoedingswezen.

Tot eender eerste te nemen maatregelen behoort het teruggeven van de in de oorlog gevorderde gestichten aan hun oorspronkelijke bestemming, om zo snel mogelijk de ontspoorde jeugd, die nu door plaatsgebrek nog in vrijheid rondloopt en in de maatschappelijke verwarring van kwaad tot erger vervalt, te kunnen interneren. Dit klemt te meer, omdat ook de periode die wij na de oorlog door moeten gaan, in vele opzichten niet een van geregeld maatschappelijk leven zal zijn, en wellicht nog meermalen verandering van instelling zal vergen. Wanneer jongens en meisjes met zwak karakter aan de inwerking daarvan zouden blijven blootgesteld, is te verwachten dat de jeugdmisdadigheid nog in hoge mate zal toenemen. In werkkampen en in tehuizen met beperkte vrijheid moet getracht worden dergelijke personen zo spoedig mogelijk, individueel of in groepsverband, aan geregelde arbeid te zetten. In overleg met de bureau's welke de verdeling der arbeiders en arbeidsteren over de verschillende bedrijven hebben te regelen, kan worden nagegaan in hoeverre deze personen ook in opruimings- of herstelwerkzaamheden kunnen worden tewerkgesteld.

Dat ten aanzien van dit onderwerp reeds ver doorgedachte plannen bestaan, kan blijken uit een artikel van D.Q.R. Mulock Houwer, Onze Kinderbescherming in de toekomst (Tijdschr. voor Armwezen, Maatschapp. Hulp en Kinderbescherming 20e jaarg., no. 458, p. 13, van 20 Jan. 1941).

15. Plannen voor het gebruik van de bodem en de bescherming van waardevolle terreinen.

Voor het opstellen van plannen betreffende het gebruik van de bodem is in 1941 ingesteld de Rijksdienst voor het Nationale Plan, welke in contact staat met de diensten voor gewestelijke plannen en met tal van andere lichamen. Het spreekt vanzelf dat deze dienst door de nieuw optredende regering gehandhaafd moet worden, ~~gen~~ dat aan het werk ervan een grote invloed dient te zijn verzekerd.

Waar door de oorlogshandelingen en door de bezetting zoveel van de schoonheid van ons land is aangetast of vernield, dient er op te worden aangedrongen dat al die terreinen, welke door hun schoonheid of door hun wetenschappelijke betekenis ook maar enigszins van belang zijn, onder een definitieve bescherming geplaatst zullen worden. Uit een voordracht van Dr. S. Hofstra voor de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten op 20 Maart 1943 worden aangehaald: "Elke tijd heeft zijn bijzondere problemen, ook ten opzichte van onze verhouding tegenover de natuur. Ons bijzonder probleem is thans om zoveel mogelijk natuurschoon te behouden en om anderzijds een diepere eerbied voor de natuur aan te kweken..... De natuurbeschermingsbeweging is bij uitstek bij het vraagstuk van een grotere synthese betrokken." En elders: "natuurbescherming is gelijkwaardig aan landbouw, wonen en verkeer, die tezamen tot een synthese moeten worden gebracht." - Voorkomen moet worden, juist ook in de wederopbouwperiode, dat terreinen die voor bescherming in aanmerking komen, zonder meer in cultuur worden gebracht of op andere wijze worden beschadigd of vervuild.

Deze aangelegenheid wordt verder behartigd door de "Contact-commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming", wier arbeid wij slechts het grootste succes en zoveel mogelijk uitbreiding kunnen toewensen. Men zou hopen dat zij een semi-officiële bevoegdheid zou verkrijgen met het recht om in te grijpen waar dat nodig mocht blijken*). Daarbij zou voorts in de algemene publieke opinie de gedachte moeten post vatten dat alle schending van natuur- en landschapsschoon, vervuiling van terreinen, van water of van lucht maatschappelijk ongeoorloofd is (evenals trouwens het veroorzaken van hinderlijk lawaai).

*) Aangedrongen moge worden op een definitieve bescherming van al de terreinen vermeld op de lijst in de Staatscourant van 28 Juli 1942, No. 144, evenals van de terpen en wierden in Groningen en Friesland (zie "Nationaal Plan en Streekplan", den Haag 1943, p. 87 en vgl.). - Uitbreiding van het aantal of van de omvang der in bescherming te nemen gebieden kan slechts worden toegejuicht. Pro memorie: regeling onteigeningsrecht.

Industriële ondernemingen behoren haar afvalproducten zo te verwerken, dat de afvoer daarvan geen enkele hinder geeft - hetzelfde moet trouwens gelden voor alle agglomeraties van menselijke verblijven.

Het zou verder nodig zijn dat in de plannen voor de wederopbouw projecten werden opgenomen voor het herstel van de door de oorlog, enz. geschonden natuurgebieden. Dit zou moeten omvatten verwijdering van alle versterkingen en derg. (dus bv. verwijdering van alle betonwerken, van puinbedekking, enz. - ook van de versterkingen welke nog door de nederlandse militaire autoriteiten voor Mei 1940 waren aangelegd; het nieuwe militaire stelsel zal immers toch naar geheel andere regelingen, in verband met internationale overeenkomsten, moeten werken); en voorts herbepanting, niet slechts met bomen of struiken, doch ook met wilde planten; eventueel ook invoering van in het wild levende dieren. Zo zou bv. van de duinen een groot natuurpark moeten worden gemaakt; naar vernomen is moeten hiervoor reeds plannen bestaan. Ook dit is een bij uitstek cultureel belang. De mogelijkheid tot het uitvoeren van dergelijke werkzaamheden (die weinig machines vragen in verhouding tot de hoeveelheid handenarbeid) is gelegen in de in § 7 van de Inleiding aangegeven voorstellen, waardoor de regering de beschikking verkrijgt over een grote massa arbeidskrachten.

16. Arbeidsproblemen en daarmede samenhangende economische en sociale regelingen.

De problemen van de verdeling der beschikbare arbeidskrachten over de voor de maatschappij nodige bedrijven en diensten, en die van de regeling der economische en sociale verhoudingen hangen onderling ten nauwste samen. In algemene zin is hierover reeds een en ander ter sprake gebracht in de Inleiding. Het volgende moge thans ter aanvulling daaraan worden toegevoegd.

In § 6 en 7 van de Inleiding is gesproken over het algemene beginsel dat ten grondslag moet liggen aan de distributie van voor het leven noodzakelijke goederen, en over de daaruit voor iedere valide persoon tussen zekere leeftijdsgrenzen voortvloeiende verplichting tot medewerking aan de maatschappelijk nodige arbeid.

Het opstellen van dit beginsel heeft berust op de overtuiging dat de tot nu toe gangbare opvatting, waarbij het uitgangspunt voor de distributie der consumptiegoederen wordt gezien in het loon, dat wordt uitbetaald als vergoeding voor verrichte arbeid - hetwelk de omkering is van datgene wat in de Inleiding is neergelegd - geen deugdelijke basis meer kan vormen voor het instandhouden van bevredigende maatschappelijke verhoudingen. Het bestaande stelsel heeft immers niet de zekerheid kunnen verschaffen dat iedereen te allen tijde betaalde arbeid te verrichten kon krijgen; terwijl voorts de

grootte van het loon - uitgedrukt als koopkracht - berekend werd naar zekere behoeften, doch in geen verhouding stond tot hetgeen de arbeid, dank zij de toepassing van machines en van wetenschappelijke methodes, kan opleveren. Het gevolg hiervan is geweest dat het verband tussen de in geld uitgedrukte waarde van het geproduceerde, en het in de vorm van loon aan de arbeidende massa's uitbetaalde geld, telkens in de war raakte, in die zin dat de koopkracht van deze massa's periodiek onvoldoende bleek te zijn om het gehele voor hun verbruik beschikbare product te kunnen opnemen.

Teneinde de hierin tot uiting komende labiliteit van het vroegere economische stelsel te kunnen overwinnen, dient men de geldcirculatie ondergeschikt te maken aan de verzekering van een zo goed mogelijke distributie van het totale voor verbruik beschikbare quantum goederen. Dit verlangt in principe dat in elke productieperiode zoveel geld aan de mensen wordt uitgereikt, dat het voor verbruik beschikbare product ook in zijn geheel kan worden opgenomen door degenen die er behoefte aan hebben.

Een dergelijke gedachte vindt men o.m. aangegeven in E.A. Filene, *Successful living in this machine age* (London and Toronto 1932, p. 46): "The essential difference between the old system of production and the incoming system of mass production, then, may be stated in terms of the consumer's dollar. Under the old system, business sought to sell to those who happened to have dollars. Under the new system, business seeks to supply human needs and to see, therefore, that all would-be consumers are adequately supplied with dollars". - De nadruk ligt hier in de 2de zin op het woord "happened"; in het toevallige karakter hiervan lag de wortel van de instabiliteit.

Deze gedachte heeft een belangrijke consequentie in verband met de leuze van "recht op arbeid", die reeds vroeger zo dikwijls is uitgesproken en die thans weer naar voren wordt gebracht, als een der principes waaraan de nieuw in te richten maatschappij moet voldoen. Deze leuze heeft zin, wanneer levensonderhoud voor de grote massa's geheel en al wordt gebaseerd op het loon dat voor verrichte arbeid wordt uitbetaald. De uitspraak: "wie niet werkt, zal ook niet eten", heeft dan echter niet het karakter van een straf, welke wordt uitgesproken over a-sociale individuen die tot een betere levenshouding moeten worden gebracht; zij heeft de vorm aangenomen van een gruwelijk noodlot dat hangt boven mensen aan wie de toegang tot grond en andere productiemiddelen is ontzegd, en die geen middel hebben om zich zelf te helpen wanneer de in de maatschappij fungerende bedrijven geen kans zien hun werk te bezorgen. Het is duidelijk dat in de verhoudingen ontstaan onder het kapitalisme van de 19de en van het begin der 20ste eeuw een op zich zelf juiste uitspraak is vervormd tot een maatschappelijke gezeel, die door geen weldenkende mens kan worden erkend als een noodzakelijke factor in het scheppingsstelsel.

Om te komen tot een omschrijving van wat dan wel moet worden verstaan onder het recht op arbeid, zij het geoorloofd hier de volgende stellingen aan te halen uit de "Verklaring betreffende de rechten van den Mens" door H.G.Wells (zie de bijlage bij dit memorandum):

(1) dat iedere mens mede-erfgenaam is van alle hulpbronnen, krachten, uitvindingen en mogelijkheden die door onze voorgangers zijn bijeengebracht, en dat hij zonder onderscheid van ras, kleur, geloof of meningen recht heeft op de mate van voeding, dekking, medische hulp en verzorging, welke nodig is voor een zo volledig mogelijke ontwikkeling van zijn lichamelijke en geestelijke vermogens, en om hem vanaf zijn geboorte tot zijn dood gezond te doen blijven.

(2) Dat hij recht heeft op voldoende opvoeding en onderricht om hem te maken tot een nuttig en medelevend burger, en verder dat voldoende bijzonder onderricht beschikbaar moet zijn om hem gelijke kansen te geven op ontwikkeling van zijn bijzondere gaven in dienst der mensheid; en dat hij ongehinderd toegang heeft gedurende zijn gehele leven tot alle bronnen van kennis en informatie, en dat hij de grootst mogelijke vrijheid geniet van gedachtewisseling, vereniging en erediens.

(3) Dat hij zich vrijelijk mag verbinden tot elke wettelijk geoorloofde bezigheid, en daarbij een beloning zal ontvangen die gebaseerd is op de behoefte aan zijn arbeid en de vermeerdering van algemeen welzijn die er het gevolg van zijn. Dat hij recht heeft om tewerkstelling te vragen, en dat hij een vrije keuze heeft wanneer er verschillende soorten van arbeid voor hem openstaan. Hij mag voorstellen doen voor werk voor zich zelf, en zijn aanspraken moeten in het openbaar in overweging worden genomen.

Opnieuw wordt in deze stellingen in de eerste plaats uitgesproken dat iedereen recht heeft op een zeker levensonderhoud dat hem gegarandeerd moet worden (doch dat vanzelfsprekend bescheiden moet zijn, aangepast aan de levensomstandigheden in de streek waar hij woont). Tevens heeft hij recht op een opvoeding die zijn bekwaamheden en gaven tot ontwikkeling kan brengen. Dat hiertegenover een verplichting moet staan tot medewerken aan wat nodig is voor het instandhouden der maatschappij, noemt Wells niet expliciet, doch is eveneens vanzelfsprekend te achten. Het "recht op arbeid" (recht op tewerkstelling) is echter in deze gedachtegang niet meer een middel om behoeft te worden voor gebrek, doch een weg om erkenning te vinden als volwaardig lid der maatschappij, en om mogelijkheden tot vooruitkomen en tot ontplooiing van bekwaamheden voor zich te zien openstaan.

Het is natuurlijk niet mogelijk om deze beginselen zo in een systeem vast te leggen, dat daaruit ondubbelzinnige voorschriften kunnen worden afgeleid. Zij geven geachten aan, waar men op moet aansturen, en die men steeds voor ogen moet houden,

wanneer het nodig is arbeidsverhoudingen te regelen. Zij verlangen tenslotte voor hun verwezenlijking ook internationale overeenkomsten.

17. Men kan echter wel, uitgaande van hetgeen is uiteengezet in § 6 en 7 van de Inleiding, een reeks van uitvoeringsmaatregelen schetsen welke in de richting dezer beginselen werken. Men zou dan met het volgende kunnen beginnen:

1) Aan alle nog in bedrijven of diensten werkende personen wordt tenminste een minimum loon gegarandeerd (desnoods door middel van rijks toeslagen), zo dat zij in ieder geval hun aandeel in de te distribueren consumptiegoederen, plus woninghuur, enz., medische verzorging, onderwijs, kunnen bekostigen. De lonen zullen natuurlijk hoger zijn, wanneer de aard van de arbeid dit medebrengt.

De overblijvende arbeiders ontvangen steun, voldoende voor hetzelfde doel, en staan ter beschikking van de regering om de vele herstelmaatregelen (waaronder ook verfraaiingsmaatregelen zullen vallen) ter hand te nemen.

2) ~~Daartoe ingestelde~~ "arbeidsbureau's" regelen de verdeling van de arbeiders en arbeidsters over de bedrijven en diensten. Dit geldt in de eerste plaats voor de arbeiders die door de regering tewerk worden gesteld, en voor degenen die onder arbeidsdienstplicht vallen. Verder echter zullen zij zich ook bemoeien met al het nieuwe personeel, dat door bedrijven, enz. in dienst wordt genomen; de omvang van deze bemoeiens zal zich voortdurend uitbreiden. Zij hebben daarbij tot taak een soort van evenwichtige verdeling na te streven ten aanzien van alle voor het maatschappelijk leven nodige diensten, waarbij ook het probleem van het huispersoneel in beschouwing moet worden genomen.

3) Naarmate het herstel vordert zullen particuliere bedrijven meer arbeiders kunnen opnemen; stilgelegde bedrijven zullen op gang komen en nieuwe kunnen worden opgericht. Hierop moet door daartoe in te stellen organen toezicht worden uitgeoefend, op zodanige wijze dat verschillende trekken van de in § 9 van de Inleiding ter sprake gebrachte maatschappelijke verantwoordelijkheid der bedrijven worden gerealiseerd. De volgende punten vragen in dit verband de aandacht:

(a) oprichtings- of uitbreidingsvergunning in verband met de vraag of het bedrijf past in het algemene economisch schema dat voor het land is ontworpen;

(b) vestigingsvergunning in verband met de eisen van ruimtelijke ordening;

(c) zorg voor de opgenomen arbeiders (sociale maatregelen, bij

De opmerking is gemaakt dat nader moet worden bezien de invloed van de lage ontvangsten van exportbedrijven op de werkmogelykheid dezer bedrijven.

Hierop moet worden geantwoord, dat in het gedachte systeem geen enkel bedrijf rechtstreeks op eigen risico aan buitenlandse afnemers levert; doch dat alle producten worden geleverd aan het centrale handelsorgaan van de regering, dat in het binnenland pryzen betaalt, welke voldoende moeten zyn om de bedrijven op gang te houden (en eventueel de nodige uitbreidingsmogelykheden, enz. te verschaffen). In de onderhandelingen over export en import moet dan het centrale handelslichaam zien wat het met de producten die het ter beschikking heeft, uit het buitenland kan verkrygen. Ook hier is er dus niet van de beginne ^{af} een rechtstreeks verband tussen waarde op de buitenlandse markt en prys die aan de industrie of landbouw in het binnenland wordt uitgekeerd.

Wanneer eenmaal de bedrijven in het land weer grosso modo op gang komen, dan moet de regering door middel van belastingen de by wyze van voorschot verstrekte sommen weer terugkrygen (dit behoeft niet precies bedrijf voor bedrijf te worden gedaan, doch kan langs andere wegen geschieden). Een dergelyk terugvragen van het geld is ook nodig om te voorkomen dat geld in het land in zodanige mate zou worden opgehoopt, dat inflatie zou ontstaan.

X grotere bedrijve
lijke behoeften

(d) garantie van oog op de mogelij het bedrijf (voor posities te verz te nemen met het vestiging elders

(e) toepassing v meer arbeiders t

(f) voorschrifte arbeiders van ve aantal plaatsen wordt.

18. De vraag zal zullen dergelij mogelykheid me zijn, dat deze wordt. Men bezie de vraag moet i steld: Zolang g primair de conc uitdrukking in orgaan voor tra verkrygen, en h diensten moet w binnenlandse pr lande. De te le landse behoefte concurrentie sc richten arbeid zolang we tenm vindingen doen. de lasten naar verdeeld: de bir als arbeidersgr wat dit laatste zoals bv. gemeet tegenstelling: (behalve dan v er mag ook geen "goedkopere" v mannen zouden talen bedrag a blijven.

Door de te

X grotere bedrijven ook: zorg voor woongelegenheid, voor geestelijke behoeften en ontspanning, enz.);

(d) garantie van de positie van de opgenomen arbeiders met het oog op de mogelijkheid van latere inkrimping of opheffing van het bedrijf (voorzorgen teneinde herplaatsing in gelijkwaardige posities te verzekeren; bij grotere aantallen ook voorzorgen te nemen met het oog op daardoor eventueel noodzakelijke vestiging elders, enz.);

(e) toepassing van kortere werktijden, indien dit nodig is om meer arbeiders te kunnen opnemen;

(f) voorschriften betreffende de verhouding in aantallen arbeiders van verschillende leeftijd en sexe, opdat niet het aantal plaatsen voor volwassen mannelijke arbeiders te klein wordt.

18. De vraag zal wellicht bij velen opkomen: "Welke invloed zullen dergelijke maatregelen hebben op onze concurrentie-mogelijkheid met het buitenland?" Men zal allicht bevreemd zijn, dat deze door zoveel sociale maatregelen uitermate gering wordt. Men beziet dan echter het probleem van de verkeerde kant; de vraag moet in het hier ontworpen beeld andersom worden gesteld: Zolang geen internationale verdragen bestaan, heerst primair de concurrentie met het buitenland. Deze komt nl. tot uitdrukking in de verhouding tussen hetgeen het centrale orgaan voor transacties met het buitenland aan goederen kan verkrijgen, en hetgeen enerzijds daarvoor aan goederen en diensten moet worden geleverd. De ontvangsten bepalen met de binnenlandse productie de hoogte van het levenspeil hier te lande. De te leveren goederen enz. tezamen met de binnenlandse behoefte bepalen de vereiste arbeidsintensiteit. Is de concurrentie scherp, dan is de ontvangst gering en de te verrichten arbeid zwaar. Vanzelf is dan het levenspeil niet hoog, zolang we tenminste niet binnen onze "autarkie" wondere uitvindingen doen. Er wordt echter de mogelijkheid bereikt, dat de lasten naar billijkheid over de gehele bevolking worden verdeeld: de binnenlandse concurrentie tussen bedrijven zowel als arbeidersgroepen wordt grotendeels geëlimineerd. Er zijn, wat dit laatste betreft, geen speciaal "beschermd" groepen, zoals bv. gemeentearbeiders, bouwvakarbeiders, enz. die in tegenstelling zouden staan bv. met havenarbeiders of met boeren (behalve dan voor zover het de soort van het werk aangaat); er mag ook geen verdringing zijn van mannelijke arbeiders door "goedkopere" vrouwelijke of jeugdige personen - de verdrongen mannen zouden toch ook moeten eten, en het totale uit te betalen bedrag aan loon plus steun zou toch hetzelfde moeten blijven.

Door de ten grondslag gelegde gedachte, dat hoe ook de

arbeid verdeeld moge zijn, toch iedereen een zeker levensonderhoud moet verkrijgen - al mag dat dan bij scherpe concurrentie voor iedereen vrij laag staan - verkrijgt men veel betere mogelijkheden om te streven naar een evenwichtig bedrijfsplan.

Men heeft zich bij het maken van plannen niet meer te richten naar de omvang van geldmiddelen, die door particulieren en bankinstellingen beschikbaar kunnen worden gesteld. Geld behoort zijn rol te beperken tot die van een rekengrootheid, dienende ter verzekering van een goede verdeling van het geproduceerde. Bij het ter hand nemen van werken moet dus niet meer de vraag een rol spelen, of deze rendabel zullen zijn in zuiver financieel opzicht, d.w.z. of zij rente zullen kunnen opleveren ten behoeve van de personen of instellingen die als geldschieters zijn opgetreden. De binnenlandse begroting wordt primair opgesteld in termen, die betrekking hebben op de volgende reële factoren:

in de gemeenschap aanwezige mensen, hun behoeften en hun arbeidskracht;

voor hen beschikbare levensmiddelen, kleding, huisvesting, enz.; aanwezige grond, grondstoffen en verdere productiemiddelen;

terwil de maatschappelijke rentabiliteit - d.w.z. het oordeel of de te ondernemen arbeid in maatschappelijk opzicht verantwoord is en vruchten zal dragen - uitsluitend moet afhangen van de opbrengst aan producten, verzekering van diensten, en niet te vergeten van de culturele betekenis van het werk.

In tegenstelling met het in het verleden zo vaak aangevoerde bezwaar tegen maatregelen van culturele en esthetische strekking, "dat wij ons financieel een dergelijke luxe niet kunnen veroorloven", moet de opvatting gelden dat culturele eisen essentieel zijn voor een geestelijk gezond volk. Men moet natuurlijk afgewogen in hoeverre **voor** culturele doeleinden te besteden arbeid afbreuk zou kunnen doen aan de voortbrenging van datgene, wat voor het levensonderhoud noodzakelijk is. Is het noodzakelijke echter verzekerd, dan moeten culturele gezichtspunten een vooraanstaande plaats innemen, daar zij betrekking hebben op de toekomst - en dikwijls op dingen, die eenmaal bedorven zijnde, niet weer goed kunnen worden gemaakt. Beperking van het levensniveau bv. in die richting dat minder auto's en motorfietsen voor gezelligheidsverkeer beschikbaar zijn en derg. is geen ramp - en met de daardoor bespaarde waarden kan allicht heel wat anders worden gedaan.

19. Voorwaarde voor het goede functioneren van een volgens dergelijke principes geleide economie is echter onafwijsbaar, dat

de leiders competente en ondernemende personen zijn, die een open oog hebben voor alle mogelijkheden die met arbeid, hetzij op landbouwkundig en derg. gebied, hetzij op industrieel gebied, bereikt kunnen worden. Zij moeten kunnen naspeuren wanneer nieuwe methodes dienen te worden toegepast, op welke wijze door middel van wetenschappelijk onderzoek en door passende rationalisatie van de productie *) de opbrengst in goederen in ons land zo goed mogelijk kan worden opgevoerd. Dit is nodig, enerzijds voor onze positie in het ruilverkeer met het buitenland, anderzijds teneinde op zo ruim mogelijke wijze te kunnen voldoen aan binnenlandse behoeften.

Daarom moeten zowel de personen die zitting hebben in het centrale orgaan als degenen die leiding hebben te geven bij de regeling der binnenlandse productie, mensen zijn die zelf in het bedrijfsleven hebben gestaan, of nog staan, en die in de behartiging der landsbelangen ook een bevrediging zien van persoonlijke aspiraties. Met alle middelen moet vermeden worden, dat men hier zou vervallen in een ambtenarij van die soort, welke aan de bedrijfsleiders van thans de lust zou ontnemen, om met hart en ziel mede te werken.

Hoe dit nader zal moeten worden geregeld, welke mate van vrijheid men aan de beheerders dezer organen zal toelaten, en welke vrijheid daarnaast particuliere bedrijven zullen hebben, voorts welke premies zullen mogen worden genomen voor het aangeven van wegen waardoor de concurrentiemogelijkheid in het ruilverkeer wordt verhoogd.....dit zijn punten, die hier in deze schets niet kunnen worden behandeld, daar zij veel verder gaande onderzoekingen en overwegingen vragen. Daarom is ook met opzet niet gesproken over "socialisatie" der bedrijven - wel van een verantwoordelijkheid tegenover de maatschappij.

Op de duur zal natuurlijk in het financiële systeem nog veel meer moeten veranderen. In een land waar de productie en de distributie volgens bepaalde principes geregeld zal worden,

- *) Nogmaals zij er op gewezen, dat de "rationalisatie" in de zin van een wijziging van productiemethodes waardoor met minder arbeiders kan worden volstaan, er niet op mag uitloopen dat op het totale in het land verstrekte arbeidsloon (uitgedrukt in goederen) wordt bezuinigd. Alle mensen moeten het recht behouden op een standaard-levensonderhoud. De vrijgekomen arbeidskracht moet of tegelijkertijd in gelijkwaardige posities kunnen worden ondergebracht; of zij moet als onbezorgde "vrije tijd" genoten kunnen worden.

moet verhinderd worden dat personen of ondernemingen op eigen gezag handelingen verrichten, die het nastreven van de ordening in gevaar brengen. Speculatie in voor het maatschappelijke leven belangrijke goederen is een ernstig kwaad; hetzelfde geldt van de speculatie in geldswaardige papieren. Deze laatste is reeds in de bezettingstijd tot op zekere hoogte aan banden gelegd; men zal in deze richting moeten voortgaan, terwijl bovendien de grond van de speculatie, de fluctuatie in waarde van geldswaardige papieren, moet worden weggenomen. Aandelenbezit zal geen factor meer mogen zijn, die recht geeft om beslissend in te grijpen in de gestie van ondernemingen. Men zou zich kunnen voorstellen dat op de duur alle aandelenbezit werd afgekocht, en werd omgezet in lijfrentes, die zouden eindigen met het overlijden van de oorspronkelijke eigenaars of eventueel van hun naaste verwanten (resp. met het meerderjarig worden van kinderen). Ook dit zijn echter problemen, die een uitvoerige nadere studie vereisen, waarbij ook de internationale financiële verhoudingen grote aandacht vragen. Hier kunnen deze problemen niet worden behandeld. Ten aanzien van de internationale financiële relaties zullen vermoedelijk reeds internationale voorschriften worden gemaakt; daarnaast is van de meeste urgentie de regeling der binnenlandse productie - de vraagstukken verbonden met aandelenbezit kunnen wellicht iets langer wachten.

Er moge tenslotte nog op één punt worden gewezen: wanneer de productie centraal wordt geleid, moeten de leidende organen ook een oordeel kunnen vormen over de meest geschikte methodes. Er moet dus een regeling komen, volgens welke deze organen de beschikking kunnen krijgen over allerlei gegevens, welke vereist zijn om een zo juist mogelijk oordeel te kunnen vormen omtrent de productiecapaciteit van het land.

20. Bevolkingsproblemen.

Bij alle plannen die men wil maken omtrent toekomstige regelingen staat men voor de vraag: voor hoeveel mensen moet worden gezorgd, en hoe zijn deze verdeeld naar plaats van vestiging, leeftijd, sexe, en een aantal verdere karaktertrekken? en voorts: welke wijzigingen zijn in dit aantal in de komende jaren te verwachten?

Gegevens omtrent de loop der bevolking van Nederland worden o.m. verstrekt in P. en F. Bakker Schut, Planologie (Gorinchem 1944); uitvoerige cijfers zijn in verschillende andere publicaties medegedeeld. Hier zij slechts vermeld dat het aantal inwoners van Nederland is toegenomen van 6.000.000 in 1911 tot 9.000.000 in 1942 (dus gemiddeld met bijna 100.000 per jaar); in de komende jaren zal de toename iets minder snel zijn, doch men verwacht voor 1970 toch 11.250.000. Daarbij is ondersteld dat emigratie naar het buitenland niet op betekenende schaal zal plaats vinden; ook is het op het ogenblik nog niet te voorzien of gerekend moet worden op een bijzondere sterfte

tengevolge van de oorlog en de nawerkingen ervan.

Voorloopig zal men bij het maken van projecten omtrent het gebruik van de bodem, zowel als voor het nastreven van een economische ordening gericht op een billijke distributie van verbruiksgoederen, en bij de bestudering van de vraag: hoe alle menselijke arbeidskracht zoveel mogelijk tot haar recht te laten komen? met de genoemde cijfers moeten rekenen. In tal van publicaties wijst men in het bijzonder op de moeilijkheden welke de laatste vraag meebrengt: de opname-capaciteit van de landbouw is niet groot, bij lange na niet voldoende om met de toename van de bevolking gelijke tred te houden; men meent daarom een oplossing te moeten zoeken in verdergaande industrialisatie. Dat daarbij echter de vraag moet rijzen: industrialisatie waartoe? zal duidelijk zijn.

Er moge daarom hier een ogenblik worden ingegaan op de vraag of een bevolking zoals Nederland thans draagt, en een toename zoals men nog geruime tijd moet verwachten, niet te groot moet worden genoemd voor het oppervlak van ons land? Naast bovenstaande cijfers moge hier even vermeld worden dat in Nederland (met een oppervlak van ca. 33.000 km²) in 1833 nog ca. 6000 km² aan heidevelden aanwezig was; in 1907 was dit gereduceerd tot ca. 4500 km², waarvan in 1940 geen 1000 km² over waren, zodat Dr. Beyerinck in weinige jaren een verdere afname tot ca. 200 km² ziet komen, welk oppervlak misschien door beschermende maatregelen gespaard kan blijven.

De vraag of de bevolking van een land te groot is te achten voor de beschikbare ruimte, is niet voor ondubbelzinnige beantwoording vatbaar. Te veel factoren spelen hierin een rol, welke afhankelijk zijn van omstandigheden, die ook door ingrijpen van den mens zelve kunnen veranderen, en van subjectieve waardebepeelingen, waarover het nog uiterst moeilijk is het eens te worden. Men zal gewoonlijk in de eerste plaats letten op de middelen van bestaan, en zou dan kunnen uitgaan van de vraag of de eigen landbouw van het land voldoende is om de bevolking te voeden. Voor Nederland (en eveneens voor vele andere streken) kan dit kenmerk echter niet meer worden toegepast, daar wij reeds lang in de noodzakelijkheid verkeren voedingsmiddelen in te voeren. De vraag wordt dan: kan men voldoende bestaansmiddelen vinden in de industrie? doch wanneer de industrie moet dienen om betaling te leveren voor de ingevoerde voedingsmiddelen, dan zit hieraan vast de vraag: wil men onze industriële producten kopen?

Het is hier niet de plaats om op deze vraag in te gaan, waarmede reeds zovele bevoegde beoordelaars zich hebben bezighouden en nog steeds moeten bezighouden. Daartegenover moge echter enige aandacht worden gegeven aan een psychologische zijde van het probleem der bevolkingsdichtheid, nl. de vraag: welke invloed het dicht op elkander leven van grote aantallen mensen, met een vrijwel geheel door de cultuur beïnvloede om-

geving, kan hebben op hun geestesgesteldheid? Alle economische theorien en alle plannen voor de inrichting van het maatschappelijk leven rekenen met den mens als massaverschijnsel. Wij mogen echter niet vergeten dat tot de dingen die voor de geestelijke gezondheid van den mens nodig zijn, ook behoort de mogelijkheid om zelf iets te kunnen ontdekken, om wat te vinden dat voor hem iets persoonlijks betekent, dat hij zijn eigendom mag noemen, zij het dan ook eigendom in geestelijke zin. Zich uitsluitend, het ganse leven door, te moeten bewegen in een terrein, waar het "verboden is buiten de paden te lopen", is onhoudbaar. Voor het opkomen van grote oorspronkelijke gedachten (en geen volk kan blijven bestaan, dat geen eigen geestelijke waarden zou voortbrengen) is nodig om tenminste af en toe eenzaam te kunnen staan tegenover de grootsheid der natuur, om daarin een eeuwigheid en een macht te kunnen erkennen die al het menselijke verre te boven gaan, en zich klein daartegenover te voelen. - In alle maatschappelijk leven botsen menselijke gevoelens en belangen op elkaar; al mogen wij zo worden opgevoed dat wij leren ons hieraan geredelijk te onderwerpen, een min of meer aantoonbaar bewustzijn daarvan is steeds in ons aanwezig, en de mens heeft het nodig dat hij zich af en toe van alle menselijke banden vrij kan voelen.

21. Natuurlijk zijn deze behoeften zeer verschillend verdeeld, zowel naar aard als naar intensiteit. Zij zullen waarschijnlijk de minste spanning veroorzaken bij mensen wier leven nog dicht bij het land staat, die nog te worstelen hebben met de natuur en van haar groeikracht en misgewas afhankelijk zijn, - mensen, wier bedrijf nog niet is geworden tot een industrie, waar men slechts met anorganische dode krachten heeft te rekenen. Juist omdat men vele beschouwingen nog naar de kenmerken van het landleven rekent, maakt het aanwezig zijn van een behoefte gericht op zelf iets te ontdekken te weinig indruk om voldoende te worden meegeteld.

Er zijn natuurlijk ook mensen, welke diepe ontdekkingen kunnen doen op zuiver geestelijk terrein, in het zieleleven, zoals het geval is met diep religieuze mensen en met grote mystici. Niet voor ieder staat echter deze dimensie open - en nogmaals, hoeveel ook van de uitingen op dit terrein hangen samen met het bewustzijn dat er een achtergrond is van landelijk leven!

De moderne industriële organisatie heeft hier zeer veel verstoord. Zij heeft den mensen een arbeid verschaft, die, al moge zij dan tegenwoordig zijn lichaam niet meer uitputten, hem toch bitter weinig materiaal biedt voor de geest. In plaats van een ontspanning welke de geest regenereert en meerdere kracht geeft, is iets gekomen dat voert tot vervlakking van geestesinhoud en levensopvatting. Grote massa's zijn op deze wijze in een toestand van geestelijke labiliteit geraakt, welke hen hulpe-

loos doet staan in tijden van tegenspoed - temeer, waar de grote tegenspoed van de industriële maatschappij, de werkloosheid, niet door hun eigen kracht kan worden overwonnen, doch hen volkomen afhankelijk houdt. Het is niet te verwonderen dat dan stemmingen opkomen, die grote mensenmassa's vatbaar maken voor verderfelijke sociale theoriën en die hen zelfs een oorlog doen beschouwen als een uitkomst uit de grauwheid en de hopeloze monotonie van het dagelijkse leven. De moderne oorlog is immers ook een "echt spelen" met machines.

Men kan nog menen dat de sport een zekere mate van uitkomst geeft. Dit kan inderdaad het geval zijn, wanneer de sport een element van ontdekking inhoudt, van het bewustworden van eigen lichamelijke vermogens of van de betekenis van goed samenspel. Of dit op zichzelf voldoende is, zonder verdere geestelijke achtergrond, is echter een vraag. Natuursport, gepaard met liefde tot dieren en planten, biedt zeer zeker wel de goede geestelijke achtergrond - doch juist daarvoor is veel vrije natuur nodig, vooral wanneer dit voor de massa's betekenis moet hebben. Motorsport die alleen bestaat in het met zo groot mogelijke snelheid afleggen van lange afstanden, en die moderne sportmanie, welke berekend wordt naar aantallen toeschouwers, naar publicaties in dagbladen of tijdschriften, radio- of film-reportage, en eventueel weddenschappen, leveren niet de goede opvoeding.

Al deze beschouwingen voeren tot het resultaat: met industrialisatie komt men er niet, wanneer men een bevolking niet alleen in het leven wil houden, doch ook haar geestelijke gezondheid in het oog vat. Er is een grote oppervlakte van land nodig, hetzij om aan de meerderheid de gelegenheid te geven op het land te werken in niet te sterk geïndustrialiseerde bedrijven, hetzij doordat veel vrije natuur beschikbaar is, waar men niet de paden behoeft te verharderen en met prikkeldraad af te zetten, om de laatste planten en dieren te beschermen. Aan deze voorwaarde voldoet Nederland echter reeds lang niet meer.

Nu kan men nog zeggen: wij moeten Nederland uitsluitend beschouwen als woon- en industriestad, een grote tuinstad dan, met voor een tuinstad inderdaad nog prachtig mooie natuurparken. De mogelijkheid om werkelijk vrij met de natuur te verkeren, vinden wij niet meer daar, doch zoeken wij in het buitenland. Op zichzelf is dit geen verkeerde gedachte; het is nodig dat de mensen leren beseffen dat de gehele aarde ons gezamenlijk erfdeel is, en dat de majesteit der natuur ons op zovele plaatsen kan treffen. Toerisme op grote schaal naar het buitenland is echter moeilijk te regelen, zal ook dit niet weer tot een industrie worden; en niet te vergeten is: dit vraagt medewerking van het buitenland.

Men kan nu tenslotte denken aan emigratie, aan het aanleggen van landbouwkolonies in het buitenland. Doch ook dit

eist overleg met het buitenland, afgezien nog van de problemen die het voor het eigen land medebrengt.

Men is dus bijeen volhouden van de tegenwoordige groei aan alle kanten aangewezen op hetgeen in het buitenland te bereiken is. Het is natuurlijk hier onmogelijk om uit te maken in hoeverre de internationale situatie na de oorlog in dit opzicht voor ons gunstige momenten zal inhouden.

Bovendien moet men nooit vergeten, dat wanneer deze situatie voor ons gunstig zou zijn, wanneer men vele Nederlanders elders wil opnemen, hetzij als emigranten, hetzij als kolonisten, dat dit inderdaad een gunst inhoudt, misschien daar op berustende dat men ons voor goede werkers en geschikte medemenssen houdt. Men staat ons dan een premie op expansie toe, die landen met een niet sterk aangroeiende bevolking niet voor zich opeisen. - Onder buitenland kan hier ook Indonesië worden verstaan. Afgezien daarvan dat emigratie op grote schaal naar de tropen bijzondere problemen meebrengt, is het ook de vraag of het bestuur van Indonesië, dat reeds rekening moet houden met een geweldig bevolkingsoverschot op Java, nog vele miljoenen Nederlanders zal kunnen toelaten, om van wenssen nu maar niet te spreken. Mogelijk kan emigratie naar Indonesië nog voor geruime tijd verlichting geven - zeker is dit echter niet, en het is duidelijk dat men hier staat voor een complex van internationale problemen. Zolang deze problemen niet zijn opgelost, en zolang de bevolking der aarde blijft groeien, liggen hier de wortels van conflicten, die op nieuw tot catastrofes aanleiding kunnen geven.

22. Wanneer wij deze dingen overdenken, en daarbij ons vasthouden aan de overtuiging dat wij toch van onze kant zeker geen oorlogsgeweld als middel willen aanvaarden om ruimte voor onze bevolking te verkrijgen, dan komen zij onafwendbaar voor het probleem te staan: mogen wij de groei van onze bevolking laten doorgaan? moeten wij niet naar beperking streven? Wil men niet zo ver gaan, dan zal toch in ieder geval moeten worden overwogen, of het juist is nog steeds voort te gaan met het bevorderen van zo groot mogelijke gezinnen? Het is een feit dat in Nederland bij grote groepen van mensen een sterke tegenzin bestaat om over deze kwestie te spreken. Het is echter, wanneer men zich op wetenschappelijk zuivere wijze tracht rekenschap te geven van hetgeen aan de bevolkingstoename vastzit, niet mogelijk om deze kant van het probleem terzijde te laten.

Met alle eerbiediging van de betekenis van religieuze overtuigingen en met erkenning van de ingewikkelde gevoelskwesties die met de gezinsvorming zijn verbonden, moet desniettemin worden vastgesteld dat een op zijn beloop laten van deze aanleggenheid tot vele ongewenste gevolgen voert. Waar in de voorgaande SS voldoende is gesproken over de zorgen die het totale aantal baart, moge hier nog worden gewezen op de differentiële

werking, zich uitend in die zin dat dikwijls te grote gezinnen worden gevormd in milieu's, waar geen voldoende waarborgen bestaan voor een passende opvoeding der kinderen. Wanneer men hieraan niets wil doen, dan is te vrezen dat daaruit een anti-selectie voortkomt, die op de duur fataal moet werken.

Gezinnen van niet te kleine omvang bieden inderdaad voor het opgroeien van de kinderen tot goede burgers onmiskenbare voordelen, mits de voorwaarden voor goede opvoeding aanwezig zijn. Propaganda tegen kinderbeperving in gezinnen waar een goede opvoeding kan worden verstrekt, waar de ouders goede geestelijke capaciteiten bezitten, is juist te achten; men zou ook in de regeling van salarissen en van belasting daarmede rekening moeten houden. Het is daarentegen niet juist te achten, dat in de loonregeling een premie is gelegen voor grote gezinnen in milieu's die in geestelijk opzicht op onvoldoend peil staan.

En zeker zal men grote aandacht moeten geven aan die inderdaad niet zeldzame gevallen, waar in geestelijk opzicht debiele personen kinderen krijgen, en zo hun debiliteit voortplanten. Nederland telt niet minder dan ca. 1 % zwakzinnigen onder de schoolkinderen, wat een hoog bedrag is; door hun onvermogen om verantwoordelijkheid te dragen staan vooral de meisjes hieronder dikwijls zeer zwak in haar sexueel gedrag. Zo men niet op andere wijze wenst of kan ingrijpen, zal hier toch segregatie en strenge controle nodig zijn, opdat niet het percentage van geestelijk minderwaardigen verder toeneemt. Tot de kenmerken van de sociale epidemie die wij in deze jaren doorworsteld hebben, behoort ook dat zij voor een gedeelte gebruik heeft gemaakt van geestelijk onvolwaardige personen. Een maatschappij die gezond wil blijven, moet zich hiertegen zien te beschermen.

Op de vele detailvragen, die aan het bevolkingsprobleem zijn verbonden, zoals bv. invloed van vestiging, woningtype, onderwijswetgeving, enz. op gezinsvorming, zal hier niet worden ingegaan. Het is bekend, dat daarover veel onderzocht is en nog steeds wordt.

23. Wetenschappelijk onderzoek.

Met alle middelen moet er naar worden gestreefd om bij de nieuwe regeling ruime erkenning te vinden van de betekenis van wetenschappelijke arbeid bij de wederopbouw van het land. De aandacht vragen hierbij: de positie en de geldmiddelen van de Akademie van Wetenschappen, waarvan de taak wellicht verruimd zou kunnen worden; de Werkgemeenschap van Wetenschappelijke organisaties in Nederland; het beschikbaar stellen van grotere geldmiddelen en van een grotere vrijheid van beheer aan de Universiteiten en Hogescholen, met de talrijke daarmee verbonden instellingen voor wetenschappelijk onderzoek; aan de positie welke de Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek zal moeten innemen, en de middelen die aan haar verstrekt moeten worden; aan organisaties voor onderzoekingen op economisch en sociologisch terrein. Deze opsomming is slechts zeer summier; de uitwerking van een meer volledig algemeen plan zou van grote betekenis zijn. Wellicht zou daarin een taak gelegen kunnen zijn voor de Werkgemeenschap. In hetgeen gedaan moet worden om de functie van de wetenschap in de komende maatschappelijke ontwikkeling te versterken, hoopt ook het Studiecentrum te kunnen bijdragen. Hiertoe is natuurlijk nodig dat, zodra het Studiecentrum geconstitueerd zal zijn en de omstandigheden dit mogelijk maken, met de bestaande wetenschappelijke lichamen contact wordt gezocht.

Er zal moeten zijn vrijheid van publicatie voor wetenschappelijk werk, wanneer dit door bevoegde wetenschappelijke personen of instituten als belangrijk is erkend; er zij daarnaast geen censuur door andere organen. Ook dient een voldoende papiervoornad (van passende kwaliteit) voor deze publicatie beschikbaar te zijn. - Mocht de rantsoenering krapper worden, dan zij wetenschappelijke arbeid erkend als belangrijk en inspannend.

Het spreekt verder vanzelf, dat, zodra de mogelijkheid van correspondentie en verkeer met het buitenland weer zal zijn geopend, onmiddellijk moet worden gezorgd voor herstel van internationaal contact op wetenschappelijk gebied. Ofschoon met enkele landen gedurende de bezettingsperiode nog een beperkte uitwisseling van wetenschappelijke publicaties mogelijk is geweest, zo hebben wij in de laatst verlopen vier jaren zo goed als in een afgesloten gebied gezeten, waar het onmogelijk was op de hoogte te komen van hetgeen in vele landen is verricht. Hierdoor is een reusachtige achterstand ontstaan, waarvan het inhalen voor ons een levenseis is, willen wij in de internationale gemeenschap niet op het tweede plan worden gedrongen.

De ervaring heeft geleerd dat het contact in het algemeen het vruchtbaarste te herstellen is door persoonlijk bezoek van nederlandse wetenschappelijke werkers bij hun vakgenoten in het buitenland, en door het deelnemen aan congressen en andere bijeenkomsten, die ongetwijfeld op vele plaatsen zullen worden gehouden. Voorts moet, waar zich de mogelijkheid daartoe maar